

KONSTEN ATT SYMBOLISERA

Per Magnus Johansson

Artikeln behandlar frågan om olikhet och likhet inom Sigmund Freuds verk. Författaren driver tesen att Freud i samband med sina analyser av konstnärerna och den kreativa människan lyfter fram det som förenar människor. I Freuds tekniska skrifter fokuseras i större utsträckning på det som skiljer människor åt, exempelvis skillnaden mellan läkare och patient. Trots att idén om en läroanalys (Lehranalyse) bryter mot idén om människors distinkta olikhet är skillnaden tydlig i de tekniska skrifterna. Inom ramen för behandlingstraditionen finns ett behov av att klargöra vem som är läkare och vem som är patient. Freud – själv läkare, men en läkare som aldrig helt identifierade sig som sådan – och hans tänkande befinner sig i en rörelse mellan dessa två positioner.

Psykoanalysen intresserade sig redan tidigt för olika former av konstnärligt skapande. Sigmund Freud har efterlämnat en rik produktion som belyser hans meningsfulla och nära förhållande till skönlitteratur, konstnärlig verksamhet och andra kulturyttringar. Han hade regelbunden brevkontakt med flera författare, däribland Hermann Hesse, Thomas Mann, Romain Rolland, Arthur Schnitzler, Arnold Zweig och Stefan Zweig. Freud samlade passionerat på egyptiska, grekiska, och romerska föremål. Det första objektet införskaffade han i december 1896, två månader efter faderns död. Samlandet resulterade i att han vid sin död i september 1939 hade mer än två tusen pjäser. På så sätt fanns representanter för den västerländska civilisationens vetande och kulturgärningar, materialiserade i statyettens form, närvarande vid hans arbetsbord. Freud besatt gedigna kunskaper i språk och hade betydande kvaliteter som stilist. Han talade och skrev förutom tyska också engelska, franska, italienska, spanska och hebreiska, samt läste grekiska och latin. Goethepriset erhöll han 1930, inte minst för sin stilistiska förmåga.

Den djupgående betydelse som skilda konstnärer hade för honom omtalar han i många brev. Till dramatikern Arthur Schnitzler skriver han: »Jag har ofta med förundran frågat mig varifrån Ni kunde hämta den ena hemliga vetenskapen efter den andra som jag skaffat mig genom mödosam utforskning

Per Magnus Johansson är legitimerad psykolog och legitimerad psykoterapeut. Han är utbildad till psykoanalytiker i Paris. Han skrev sin doktorsavhandling om den svenska psykoanalysens historia och har fortsatt sin forskning om psykoanalysens historia, teori och praktik. Johansson är docent i idé- och lärdomshistoria vid Göteborgs universitet och redaktör för *Psykoanalytisk Tid/Skrift*.

av objektet«. ¹ I *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* – för att nämna ett bland flera exempel som pekar i en liknande riktning – framhåller han att det inte skall ses som förvånande att diktaren kan ge mer upplysningar om felsägningen, det vill säga om innehållet i det omedvetna, än filologen och psykiatern. ² Redan i en passage från 1895 noterade Freud att han med dåtidens medicinska termer inte kunde beskriva det som sker mellan psykoanalytikern och hans patient. Hans fallbeskrivningar var som noveller, skrev han. Psykoanalysen blev överskridande.

Konstnären och verket; det bortträngdas återkomst

Freud analyserade flera konstnärers och författares verk, och oftast också dessa verks förhållande till skilda händelser eller fenomen i den skapande människans livshistoria. Hans analyser gäller bland andra Dostojevskij, Goethe, Michelangelo, Shakespeare och Leonardo da Vinci. I dessa skrifter etablerar han en förbindelse mellan å ena sidan en enskild händelse eller ett fenomen såsom ett minne, en dröm, en fantasi eller en felskrivning och å andra sidan konstverket, till exempel en målning, en novell, en roman eller skulptur.

Konstnären är ur denna synvinkel någon som låter sig bearbetas av en eller flera avgörande händelser. Konstnären är tagen och upptagen av någonting som söker sitt uttryck. Han är betagen utan att vara fångad. Psykoanalytikern kan i sin tur bli den som upptäcker både hur ett aktuellt skeende i konstnärens liv har kunnat återväcka till liv en tidigare bortträngd och betydelsebärande händelse, och hur den finns närvarande, inflätad och inkilad, i konstverket. Varför de stora konstnärerna har tillgång till ett unikt sätt att bearbeta avgörande händelser i sina liv kan dock inte psykoanalysen förklara. Varifrån konstnären får skapandets förmåga, är inte en fråga för psykologin. ³ Psykoanalysen kan inte bidra med något som förklarar den konstnärliga begåvningen ⁴ – tyvärr måste psykoanalysen lägga ned vapnen inför diktarens problem, hävdar Freud. ⁵ Vi förstår inte essensen i den artistiska förmågan, skriver han i *Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci*. ⁶ Den psykoanalytiska ansträngningen kan varken förklara Leonardos utomordentliga förmåga att sublimeras primitiva drifter eller hans konstnärskap. ⁷ Freud är

1 »Ich habe mich oft verwundert gefragt, woher Sie diese oder jene geheime Kenntnis nehmen konnten, die ich mir durch mühselige Erforschung des Objektes erworben, [...]«. Freud. *Briefe 1873-1939*, s 249 f.

2 *Gesammelte Werke (GW) XI (1916-17)*, s 30.

3 *Das Interesse an der Psychoanalyse* (1913), *GW VIII*, s 417.

4 *Selbstdarstellung* (1925), *GW XIV*, s 91.

5 *Dostojewski und die Vätertötung* (1928), *GW XIV*, s 399.

6 *GW VIII* (1910), s 128-211.

7 *Ibid.*, s 209 f.

inte ute efter att finna kausalitet mellan konstnär och konstverk. I ett förord till Marie Bonapartes psykoanalytiska studie över Edgar Allan Poe skriver Freud att det är speciellt lockande att studera lagarna för det mänskliga själslivet hos en framstående individ, men att sådana undersökningar inte syftar till att förklara författarens geni.⁸

Det första skriftliga beviset på Freuds intresse av att förstå litterära och konstnärliga skapelser utifrån psykoanalysen, härrör från slutet av 1890-talet. I ett längre brev till Wilhelm Fliess, en två år yngre öron-, näs- och halsläkare från Berlin, lämnar han en analys av Conrad Ferdinand Meyers novell *Die Richterin*.⁹ Freud hävdar i brevet att han tror att novellen är skriven som ett poetiskt försvar mot erinringen av ett incestuöst förhållande. Han skulle i *Die Traumdeutung* analysera några avgörande scener i Shakespeares drama *Hamlet*.¹⁰ Han ansåg att huvudpersonen – då han skulle hämnas på den man som undanröjt hans far och intagit dennes plats hos hans mor – präglades av skuld känslor som härstammade från egna bortträngda barndomsönsknings; hämndlystnaden följdes av självförebåelser. Mysteriet med Hamlet kan förstås som en variant av oidipussituationen. Freud hade också något år dessförinnan i ett brev till Fliess skrivit om de känslor han hyst för sin mor och sin svartsjuka i förhållande till fadern; han skulle sedermera benämna detta oidipuskomplexet.¹¹

Det första litterära verk som Freud ägnar en längre analys är en berättelse, *Gradiva*,¹² skriven av den tyske författaren Wilhelm Jensen, då fortfarande i livet.¹³ Analysen bär titeln *Der Wahn und die Träume in W. Jensens Gradiva*.¹⁴ Freud visar här hur en aktuell händelse medför att ett bortträngt minne återuppväcks. I romanen beskrivs hur en arkeolog betraktar en kvinnofigur i basrelief, en figur som väcker minnet av en bortglömd och bortträngd kärlek. I artikeln *Der Dichter und das Phantasieren*,¹⁵ hävdar

8 GW XVI (1934), s 276; den franska utgåvan kom 1933, den tyska 1934.

9 Det var för övrigt Fliess som hade föreslagit Freud att läsa den schweiziske författaren. *Sigmund Freud Briefe an Wilhelm Fliess 1887-1904*. Freud till Fliess, den 20 juni 1898 (brev 170), s 346 ff.

10 GW II/III (1900), s 271 f.

Analysen infördes första gången i en fotnot (1910) och i samband med den fjärde upplagan från 1918 fördes den in i själva texten.

11 Tanken formulerades första gången i ett brev från den 15 oktober 1897 (*Sigmund Freud Briefe an Wilhelm Fliess 1887-1904*. Freud till Fliess, den 15 oktober 1897 (brev 142), s 291-294) till Wilhelm Fliess, i det närmaste exakt ett år efter det att Freuds far hade avlidit. Begreppet förekommer emellertid inte i någon text av Freud förrän 1910. Shakespeare skrev dramat om Hamlet i nära anslutning till sin fars död, menade Freud.

12 Jensens novell publicerades 1903. Det var Carl Gustav Jung som hade rekommenderat Freud att läsa den.

13 GW VII (1908), s 213-223.

14 GW VII (1907), s 31-125.

15 *Der Dichter und das Phantasieren* (1908), GW VII, s 213-223.

Freud att motsatsen till lek inte är allvar utan verklighet, och han påminner om likheten mellan barnets lek och den vuxnes fantiserande och diktandet.¹⁶ Fem år senare skriver han en artikel som behandlar en komedi och en tragedi av Shakespeare.¹⁷ Med hjälp av tidig mytologi och psykoanalytisk teori försöker han identifiera och analysera några av Shakespeares rollfigurer. Freuds nästföljande text om ett konstverk är analysen av Michelangelos skulptur *Moses*,¹⁸ som han publicerade anonymt 1914 i *Imago*.¹⁹ Hans tolkning av Michelangelos staty bryter mot den vedertagna bilden av den bibliske Moses. Michelangelos skulptur gestaltar inte hur Moses är på väg att explodera i vrede och krossa lagens tavlor på grund av att Israels barn dyrkat guldkalven, utan en Moses som lyckas betvinga känslostormen inom sig, hävdar Freud.

I texten om Dostojevskijs roman *Bröderna Karamazov*, som är Freuds sista analys av ett litterärt verk, pekar han bland annat på hur en av nyckelfiguren i romanen uppvisar samma betydelsebärande och interpreterbara symptom som romanförfattaren själv hade lidit och led av.²⁰ Han poängterar i samma text att tre av världslitteraturens största verk behandlar fadermordet. Det gäller Sofokles *Kung Oidipus*, Shakespeares *Hamlet* och Dostojevskijs *Bröderna Karamazov*.

Frågor nära livets avgrund

De konstnärer Freud ägnade sitt intresse står i kontakt med avgörande mänskliga frågor; generationsöverlåtelsen, könsskillnaden, döden, kärleken, hatet och rädslan. En av dessa i mänskligt liv avgörande frågorna, generationsöverlåtelsen, rör hur något kan bestå trots dödens fakticitet. Vi bär vidare något av det döden tagit ifrån oss. Ett konstverk som tar sig in i det offentliga kulturlivet – och ges ett bestående värde – bär något vidare över den gräns som alstrar generationer. Konstverket – något av människan skapat – har förmågan att bestå efter slutet och förlusten. Konstverket verkar med det symboliskas kraft; det bearbetar förlusten. Det symboliska tar form

16 I och med publiceringen av Freuds analys av Jensens *Gradiva* inspirerades flera andra psykoanalytiker – t.ex. Eduard Hitschmann, Isidor Sadger, Wilhelm Stekel, Max Graf, Sándor Ferenczi och Ernest Jones – till att under de efterföljande åren publicera analytiska studier över olika konstnärer. År 1910 offentliggjordes Freuds utförligaste studie på biografins område, analysen av Leonardo da Vinci.

17 *Das Motiv der Kästchenwahl* (1913), GW X, s 24-37.

18 *Der Moses des Michelangelo* (1914), GW X, s 172-201.

19 Texten publicerades i det tredje numret av *Imago*, som var den tidskrift i vilken psykoanalytiska studier på kulturens område publicerades. Det första numret utkom 1912. Tolv år senare, 1924, avslöjade Freud, i samband med utgivandet av *Gesammelte Schriften*, att det var han som hade skrivit texten.

20 *Dostojewski und die Vätertötung* (1928), GW XIV, s 399-418.

och blir till – som sanning, som minne och som överskridande av förlusten. Konstverket överlever konstnären. Det lämnar efter sig någonting som har mening för och sysselsätter de överlevande: ett minnesspår, ett minnesspår som skapar nya markeringar i tiden, ett nytt märke, ett annat minnesspår, hoppet om en oförstörbar kontinuitet. Kulturens framsteg uppkommer genom samtal generationer emellan. De som fortfarande lever talar med de döda. En överlåtelse från en generation till en annan – till nästa – och till ytterligare en. Någonting tog slut och en fortsättning finns i det samtal som färgas av frånvaron, förlusten och döden.

Ersatt förlust märkt av tiden

Freud noterade att en förlust kunde hitta sin ersättning i den sublimes aktiviteten. Att skapa och att underkasta sig utforskandet av världen är att tillstå att varje människa är dömd att leva i brist. Att finna är att återfinna, skrev han.

Freud hyste en dröm om att åka till Rom. Något i den drömmen förverkligades då han nådde fram till den eviga staden hösten 1901. Där fascinerades han bland annat av Michelangelos staty Moses. Vetenskapsmannen och erövraren befann sig äntligen i Rom. Freud betraktade ännu en gång Michelangelos staty Moses under sjutton dagar i Rom hösten 1913. Som nämndes ovan skrev han färdigt sin monografi om Michelangelos Moses året därpå. En annan Moses framträder i hans text. Freud gav den stumma skulpturen ord.

Freud mötte konstnärerna i det att de från andra utgångspunkter än han närmat sig det som karakteriserar den lidande och sökande människan. I detta anslag tog sig Freud via konstnären an människan; hon som befinner sig i konflikter, hon som älskar och hatar och lider. Hon som hatar men som inte kan visa sitt hat.

Lika trots olikhet

I egenskap av psykoanalytiker mötte Freud människor som upplevde att de hade det tärande svårt att leva i de konflikter de inte kunde undvika. De älskade, hatade och led, men utan konstnärens förmåga att omvandla sitt möte med livet i kreativitet. Samma anslag som Freud använde i mötet med konstnären använde han i mötet med sina patienter. Han såg människan, sin like, också i dem. Inom varje terapeutisk disciplin – alltifrån medicin till själavård – döljer sig emellertid också ett nödvändigt särskiljande. Terapeutens position innebär a priori att skillnad råder mellan terapeut och patient. Hur upprättas den? Hur upprätthålls den? Svåra och avgörande frågor som har givit upphov till olika svar. Freud och psykoanalysen har givit ett.

Den grundläggande skillnaden mellan vi och dem inom psykiatrin framträder i de två termerna »läkare« och »patient«. Det är en terminologi som går långt tillbaka i psykiatrins historia. Läkaren, traditionellt sett en man, var frisk, och patienten, som kunde vara man eller kvinna, var sjuk. De två var varandra i grunden olika. Denna form av diagnostik, alltså fastställandet av vem som är sjuk respektive vem som är frisk, gjordes till stora delar med hjälp av ögat, vilket bland annat den franske idéhistorikern och filosofen Michel Foucault (1926–1984) har poängterat i sin *Histoire de la folie à l'âge classique* (1961). Läkaren såg att den andre – patienten – var radikalt annorlunda. Patienten betedde sig absurt och regelvidrigt. Han eller hon utstrålade galenskap. Läkaren kunde med en balanserad blick ange sakernas tillstånd. Denna tradition utgör bakgrunden till Freuds tankearbete. Freuds grundläggande idé bestod i att den läkare som skulle försöka hjälpa och förstå en patient som led av psykiska problem och konflikter, var en del av själva förståelseprocessen. Han var olik patienten, men han var också lik patienten. Den allmänna uppfattningen fram till det att Freuds idé tog form var att patienten var radikalt olik läkaren; likheten mellan de två var eliminerad.

Freud hade under hösten 1887 genom den österrikiske läkaren Joseph Breuer (1842–1925) träffat den tidigare nämnde Wilhelm Fliess (1858–1928), i samband med dennes tjänstgöring i Wien. De två männen träffades regelbundet under flera år. Sista gången de sågs var i augusti 1900. De brevväxlade mellan 1887 och 1904. Inledningsvis skrev de till varandra i yrkesmässiga spörsmål, men i anslutning till Freuds faders död intensifierades korrespondensen och utvecklades för Freuds del till en så kallad läroanalys. I brevväxlingen tillämpade han i princip samma metod på sig själv som han höll på att utveckla med sina patienter. Man kan säga att han förstod dem och deras lidande också genom att försöka förstå de omedvetna motiven bakom sitt eget lidande, sina konflikter och drömmar i såväl sitt privata liv som sitt arbete. Freud uppfattade sig som en person som levde med psykiska konflikter; han var orolig, och oron hade en psykisk resonansbotten som han föreställde sig var möjlig att analysera. Han berättade om den oro som det kliniska och teoretiska arbetet gav upphov till men också om andra frågor som var viktiga för honom, exempelvis vad förlusten av fadern uppväckte inom honom. Han förvandlade sig i mötet med Fliess till en person som påminde om den andre, det vill säga patienten. Det fanns ett självutlämnande inslag i hans brev till Fliess.

Under denna tid, dvs. åren närmast före sekelskiftet 1900, skrev han *Die Traumdeutung*. Han utgick ifrån att det i drömmen finns analyserbara psykiska fenomen. Drömmen som sådan var analyserbar oberoende av om det var en läkare eller en patient som drömde drömmen. Drömmen gick att förstå oberoende av om det var en arbetare eller kapitalägare, bonde eller aristokrat, man eller kvinna, som drömde drömmen. Möjligheten att förstå

drömmen var även oavhängig om drömmaren var en psykiskt plågad människa eller en som verkade tillfreds med sitt liv.

Att vara den andre lik

Vad innebär det att vara lik en annan människa? Freud skriver 1921 i *Mas-senpsychologie und Ich-Analyse* att det han givit termen *identifikation* är känt för psykoanalysen som det tidigaste uttrycket för ett känslöband till en annan person. Identifikationen spelar en roll i det han här kallade förhistorien till oedipuskomplexet.²¹ Den lille pojken visar ett särskilt intresse för sin far, han skulle vilja bli och vara som fadern och ta hans plats i alla avseenden. Tanken kan vidgas. Upplevelsen av att i något väsentligt avseende vara som någon annan utgör en grundförutsättning för att det skall etableras ett band mellan två människor. Denna grundförutsättning för identifikation utesluter inte vare sig ömsesidigheten eller att identifikationen kan omfatta fler än två personer. Igenkännandet utgör grunden för att ett band till den andre skall kunna skapas. Därmed är igenkännandet gemenskapens utgångspunkt.

Låt oss komplicera omständigheterna något. Freud varnade läkaren för att bli alltför subjektiv och i alltför stor utsträckning identifiera sig med sin patient. Vad menade han med det? Jo, han tänkte sig att psykoanalytikern kunde ha »blinda fläckar«, det vill säga hade problemställningar som icke hade analyserats och därför inte heller blottlagts på sina omedvetna grunddrag. Dessa »blinda fläckar« hindrade läkaren från att förstå patienten; läkaren kunde inte se skillnaden mellan sig själv och patienten. Läkaren förväxlade sig själv med patienten. Läkaren (han eller hon) såg sig inte vara olik patienten (honom eller henne).

I den psykoanalytiska terminologin används termen *analysand* för den som söker psykoanalys. Med denna term ville Freud poängtera att patienten under psykoanalysen måste underkasta sig ett arbete. Patienten måste vara aktiv i att analysera sina konflikter och omedvetna önskningar. Freud utbildade sig motvilligt till läkare och började sitt kliniska arbete i egenskap av läkare, vilket är en orsak till att terminologin inom psykoanalysen i flera avseenden från början var färgad av den medicinska. Psykiska konflikter kunde enligt Freud visa sig i neurotiska symptom. Neurosen är, enligt psykoanalysens synsätt, ett svar på att konfliktalstrande föreställningar och känslor lämnat personens medvetna fält. Den inre konflikten fortlever emellertid i det omedvetna och det bortträngda manifesterar sig som minnesluckor; det bortträngda finns i det som visar sig som funnes det inte.

21 GW XIII (1921), s 115-121.

Överföring

När Freud vid mitten på 1920-talet diskuterar vad som specifikt krävs av en psykoanalytiker gör han det utifrån psykoanalytiska begrepp. Psykoanalytikerns personlighet är inte utan betydelse, hävdar han; det krävs ett visst gehör för det omedvetna och bortträngda. En vad Freud kallar abnorm människa kan bli en skicklig fysiker, men som psykoanalytiker kommer dennes abnormitet att hindra honom att, som han skriver, oförvanskat uppfatta själslivets bilder. Kampen mot motståndet, det vill säga de förvanskningar och utelämnningar som patienten kommer att använda sig av i det terapeutiska arbetet, och förmågan att tyda vad patienten överlämnar i form av symptom och ord, är avgörande för psykoanalytikern. Centralt är även att analytikern adekvat kan hantera överföringen – det faktum att patienten överför känslor på psykoanalytikern som inte kan förklaras av vad deras faktiska möte givit vid handen – och behandla den som ett stycke upprepad barndomshistoria. Det gäller att tolka i rätt ögonblick, och dessutom att kunna framföra tydningen till någon som understundom kommer att göra motstånd mot den. Detta, klargör Freud, utgör det väsentliga innehållet i vad psykoanalytikern förväntas lära sig. En person som gått igenom en utbildning som innehåller en läroanalys, där denne lärt sig, som Freud uttrycker det, den svåra psykoanalytiska tekniken, tolkningskonsten, bekämpandet av motstånden och hanteringen av överföringen, befinner sig i början av sin yrkeskarriär, och är inte någon lekman på det psykoanalytiska området.

Under olika perioder tog Freud upp de problem som kunde uppkomma vid den psykoanalytiska behandlingen. Som vi sett menade han sig ha upptäckt att förhållandet mellan patient och läkare var möjligt att analysera. Psykoanalytikern hade en möjlighet att förstå både att och när patienten återupplevde och förde över tankar, önskningar och känslor av såväl hat som kärlek på honom, vilka härstammade från patientens relation till tidigare betydelsefulla personer, vanligen fadern och/eller modern. Under analysen kunde patientens förhållande till läkaren bli såväl det allvarligaste hindret som den viktigaste drivkraften. Psykoanalytikerns förmåga att hantera överföringen bestämde huruvida analysanden kunde erinra sig bortträngda föreställningar som var förknippade med för neurosen avgörande händelser och sammanhang i stället för att i agerandet upprepa ett gammalt reaktions-sätt. Behandlingens mål var att medvetandegöra analysandens bortträngda önskningar och att därmed fylla ut minnesluckorna. Psykoanalytikerns föreställningar och känslor i förhållande till analysanden benämnde Freud *motöverföring*, och detta betraktas som det kompletterande begreppet till *överföring*. Han introducerade begreppet 1910. Motöverföringen avgjorde analytikerns möjlighet att förstå analysanden. Läkaren, hävdade Freud, måste sträva efter att lära sig förstå när han är lik sin patient och när de två är olika. En väsentlig fråga för analytikern blev alltså att avgöra vad som var en överföringsreaktion och vad som inte var det.

Vad blir då slutsatsen av den psykoanalytiska erfarenheten? Vem är vem? I vilket avseende är jag lik och i vilket avseende är jag olik den andre? På något sätt är jag mer lik den andre än den som alltför tydligt lyfter fram olikheten. Ur en annan synvinkel är jag mer olik än lik den som vill eliminera skillnaden. I det dialektiska spelet mellan olikhet och likhet konstitueras det möte som kan göra ett terapeutiskt arbete möjligt. Genom att våga möta den andre såsom lik mig, närmar sig psykoanalytikern möjligheten att förstå analysanden. Och genom att tillstå olikheten så öppnar sig psykoanalytikern för att kunna ge en förklaring till den skillnad som avgör varför de två är olika. I vissa avseenden är jag lik den andre men i andra olik.

Igenkännbar olikhet

Det är uppenbart att det finns skäl att diskutera olikhet och likhet också utifrån ett djuppsykologiskt perspektiv. Upptäckten av likhet och olikhet kan handla om bild och yta. Vi ser, låter ögonen styra; den andre kan till exempel ha påtagligt mörkare hy än vad jag har. Hudens färg skiljer oss åt. En kvinnas kropp påminner mig, som är man, om att hon har ett annat kön än jag. Vi skiljer oss åt.

Men ett igenkännande, och därmed likheten, kan ta andra sinnen än synen i anspråk. Igenkännandet kan uppstå i det muntliga mötet. När det sker lystar vi även inåt. Vi hör oss i den andre; du blir lik mig både genom det du säger till mig och genom att du verkligen hör det jag försöker säga till dig. Igenkännandet och den påföljande upplevelsen av att du och jag påminner om varandra och delar någonting uppstår genom att vi funnit en gemenskap – ett igenkänningsmärke – som bygger på ett språkligt utbyte. Denna erfarenhet kan göras oberoende av vilka olikheter som är tydliga på ytan. Den kan bli vår oberoende av om skillnaderna med avseende på ålder, kön eller social situation är uppenbara. Och den som fått en livsavgörande erfarenhet av vad ordet kan betyda drivs också mot det skrivna ordet och mot läsandet. Texten har en potentiell förmåga att skänka oss ett igenkännande. Den konstruktivt läsande befinner sig på spaning efter ett igenkännande.

Här finns en viktig dimension; det är genom att igenkänna den fundamentala likheten som en djupare diskussion om olikhetens konsekvenser kan ta vid. Erkännandet av olikheten utgör i sin tur den nödvändiga förutsättningen för upprättandet av gemenskapen. I Freuds texter om konstnärerna och författarna är frågan om likhet dominerande. Vi vet att Freud identifierade sig med Leonardo da Vinci, för att lyfta fram ett viktigt exempel från Freuds skrifter. Det fanns ett igenkännande från Freuds sida mellan honom och konstnärerna. Vi vet att i så gott som varje land där psykoanalysen har inplanterats har detta intresse besvarats. De nationella exemplen är i det närmaste oändliga. Surrealisterna är kanske ett av de mest uppmärksammade fallen. Den franska psykoanalysen inspirerades av surrealisterna och

surrealisterna hyllade Freud. Det är den sökande människan, den lidande människan, hon som har konflikter och hon som försöker att uttrycka dessa, som är i centrum i texterna om konstnären. I Freuds texter om den psykoanalytiska tekniken, i de så kallade tekniska skrifterna, är skillnaden mellan läkaren (psykoanalytikern) och patienten (analysanden) mer tydlig. Läkaren förstår, tolkar motståndet och upptäcker patientens försvar och potentiella tendens till att förneka. Läkaren har huvudansvaret för att den i grunden sjuka och neurotiska patienten blir botad. Läkaren måste skaffa sig den nödvändigt diskriminerande kunskapen som gör att han kan driva behandlingen framåt.²²

22 Denna artikel är en sammanslagning och bearbetning av två tidigare publicerade texter. Den ena är artikeln »Målningen och stolen: Il quadro e la sedia«, som publicerades i S. Lundh och J. Linton (red.): *Linton Lundh Caravaggio. Appendix till en vilstol : Appendice per una sedia a sdraio* (2004; s 30-43), Källemo, Värnamo.

Den andra texten utgör ett kapitel i antologin »Dom – och vi. Humanistdagboken Nr 19«, 2006, Göteborgs universitet. Mitt kapitel har rubriken »Vi i dom – läkarna och patienterna« (s 135-141).

Artikeln och kapitlet har också utgjort underlag för ett antal föreläsningar som jag har hållit i Stockholm och Göteborg under jubileumsåret 2006. De förändringar som gjorts i de två ursprungstexterna är inte obetydliga; sammansättningen är ny och därmed även texten i sin helhet.